

Türkiye’de Yemelik Tane Baklagiller Üretiminin Sorunları ve Çözüm Önerileri

Aybegün Ton^{1*}, Tolga Karaköy², Adem Emin Anlarsal¹

^{1*}Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü, 01330 Adana, Türkiye

²Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas Meslek Yüksek Okulu, Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü, 58140 Sivas, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 16 Ocak 2014
Kabul 21 Nisan 2014
Çevrimiçi baskı, ISSN: 2148-127X

Anahtar Kelimeler:

Nohut
Ekim alanı
İhracat
İthalat
Verim

* Sorumlu Yazar:

E-mail: aton@cu.edu.tr

ÖZET

Türkiye’de yemelik tane baklagiller içerisinde ekim alanı ve üretim bakımından ilk sırayı nohut almakta, bunu sırasıyla mercimek, fasulye ve bakla izlemektedir. Türkiye, özellikle nohut ve mercimekte Dünyada en önemli üretici ve ihracatçı ülkeler içerisinde bulunmaktadır. Son yıllarda ise nohut ve mercimek üretimimiz ve ihracatımız bir azalma eğilimi içerisinde bulunmaktadır. Bununla birlikte, birçok yemelik tane baklagil türlerinin üretimine uygun farklı ekolojik koşulları içeren bölgelerimiz bulunmaktadır. Bu üretim potansiyelimiz değerlendirilmeli, dış pazarların istekleri doğrultusunda, standart irilikte, kaliteli ve yüksek verim potansiyeline sahip çeşitlerimizin üretimine önem verilmelidir. Ayrıca, uygun yetiştirme teknikleri kullanılarak üretim yapılmalı, kıyı bölgelerimizde kışlık nohut yetiştiriciliği, iç bölgelerimizde kışlık mercimek yetiştiriciliği yaygınlaştırılmalı, ekimde ve hasat da makine kullanımına önem verilmeli, hastalık ve zararlılarla yeterli düzeyde mücadele edilerek verimlilik artırılmalıdır. Böylece, Türkiye’de yemelik tane baklagiller tarımının bugünkünden çok daha fazla yaygınlaştırılması mümkün görülmektedir.

Turkish Journal Of Agriculture - Food Science And Technology, 2(4): 175-180, 2014

Problems and Solutions of Pulses Production in Turkey

ARTICLE INFO

Article history:

Received 16 January 2014
Accepted 28 April 2014
Available online, ISSN: 2148-127X

Keywords:

Chickpea
Plantation
Export
Import
Yield

ABSTRACT

In Turkey, Chickpea is in the first rank in pulses and it is followed by lentil, bean and faba bean respectively. In the world, Turkey is one of the most important producer and exporting countries especially for chickpea and lentil. In recent years, Turkey’s chickpea and lentil production are in downward trend. Our country has diverse ecological regions for growing many pulses species. Our production potential of pulses must be evaluated and a great importance must be given to the production of cultivars with high yield potential, quality and standart bigness seed. On the other hand, in Turkey, winter chickpea production in coastal region and winter lentil production in central Anatolion region must be widened. Pulses production must be done by using proper growing techniques. Sowing and harvesting should be done by machine. At the same time good war should be made against disease and insect for increasing yield potential of pulses. So, in Turkey, pulses plantation can be increased much more than nowadays.

* Corresponding Author:

E-mail: aton@cu.edu.tr

Giriş

Dünya üzerinde tarımı çok eski yıllardan beri yapılmakta olan yemeklik tane baklagiller diğer bir deyişle bakliyat ürünleri insan beslenmesinde bitkisel kaynaklı protein gereksiniminin karşılanması bakımından büyük önem göstermektedir. Yüksek oranda ham protein içeren tane baklagiller özellikle *Lysin*, *Leucine*, *Isoleucine* gibi temel aminoasitler ile A, B vitamini ve mineral maddeler bakımından oldukça zengindir (Şehirali, 1988). Bu nedenle özellikle gelişmekte olan ülkelerin protein gereksiniminin karşılanmasında önemi büyüktür.

Yemeklik tane baklagiller, köklerinde nodozite oluşturan *Rhizobium* bakterileri ile havanın serbest azotunu bağlayarak toprağı azot bakımından zenginleştirmektedir (Özdemir, 2002). Bitkinin hasadından sonra, köklerin içerdiği yüksek miktarda azotlu organik bileşiklerin, toprakta bulunan mikroorganizmalar tarafından parçalanarak bir kısmı ayrışmakta ve daha sonra ekilen bitkiler bu azottan yararlanmaktadır. Ayrıca baklagil kökleri toprağı havalandırmakta, toprak sıkışmasını önlemekte, toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerini iyileştirerek toprak verimliliğinin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır (Şehirali, 1988). Aynı zamanda baklagil samanı hayvan beslemesinde önemli bir kaba yem kaynağıdır. Belirtilen nedenlerle tane baklagillerin ülkemizde ekim nöbeti içerisinde yetiştirilmesi ayrı bir önem göstermektedir.

Yemeklik tane baklagillerin iklim ve toprak istekleri dikkate alındığında, ülkemizin büyük bir baklagil yetiştirme potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Ülkemizin kuru tarım alanlarında nadasın daraltılmasında nohut ve mercimeğin, sulu tarım arazilerinde fasulye, bakla, bezelye ve börülcenin ekim nöbeti içerisinde bugünkünden daha fazla yetiştirilmesi mümkündür.

Türkiye'nin, baklagil üretim potansiyelini tam olarak değerlendirebilmesi için ihracata önem verilmesi gerekmektedir. Çeşit ve yetiştirme tekniğindeki gelişmelerin üreticilerimiz tarafından uygulanması ile yemeklik tane baklagil ihracatımız bugünkünden çok daha fazla artış gösterecektir.

Ülkemizde Yemeklik Tane Baklagiller Üretimi

Ülkemizde ticari olarak üretimi yapılan başlıca yemeklik tane baklagiller nohut, mercimek, fasulye ve bakla olup, bunları bezelye ve börülce izlemektedir. Ülkemizde 1980'li yılların başında NAD (Nadas Alanlarının Daraltılması) projesi ile özellikle nadas alanlarında yaygınlaştırılan nohut, kırmızı ve yeşil mercimek ekiliş ve üretimi, 1990 yılından sonra azalmaya başlamıştır. Nitekim yemeklik tane baklagillerin tarla tarımına ayrılan alan içerisindeki payı 1980 yılında %3 iken NAD projesi çerçevesinde 1990 yılında %11,2'e (2 milyon ha) kadar artış göstermiş, 1995 yılında %8,8; 2005 yılında %6,4; 2012 yılında ise %5'e (759 bin ha) kadar gerilemiştir (Kün ve ark, 2005; Anonim, 2013).

Çizelge 1'den görüldüğü gibi, ülkemizin 2005 yılında 1,2 milyon ha olan bakliyat ekim alanları 2012 yılında %33 azalma ile 759 bin ha, 2005 yılında, 1,4 milyon ton olan bakliyat üretimi ise 2012 yılında %16,6 azalış ile yaklaşık 2 milyon ton dolaylarına kadar düşüş göstermiştir.

2012 yılı istatistikleri, yemeklik baklagillerde üretim ve ekim alanlarının en fazla olduğu 1990 yılı ile kıyaslandığında, nohut ekim alanında %53, üretiminde %39,7; kuru fasulye ekim alanında %45,6; üretiminde %4,7; mercimek ekim alanında %73,8; üretiminde %48,2 azalma ortaya çıkmıştır. Mercimek ekim alanlarını %90'nı kırmızı mercimektir. Yeşil mercimek ekim alanlarında ve üretiminde ortaya çıkan azalma kırmızı mercimekten daha fazladır. Kuru fasulyede son iki üç yılda verimin önceki yıllara göre yüksek olması, ekim alanlarının önemli ölçüde azalmasına karşın üretimi olumlu etkilemiştir.

Yemeklik baklagiller üretimindeki azalmalar genellikle ekim alanlarındaki azalmalara bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Ekim alanlarındaki azalmalar ise üretim girdilerinin yüksek olması, üreticinin ürününe tatmin edici düzeyde gelir bulamaması, ithalatçı ülkelerin kalite isteklerine uygun standart irilikte ürün yetiştirilmemesi, makineli tarımın yaygın olmayışı, sertifikalı tohum kullanımının oldukça yetersiz oluşu, yetiştirme tekniğinin tam olarak uygulanmaması, hastalık ve zararlılarla yeterli düzeyde mücadele yapılmayışı gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Yemeklik baklagillerde verim yıllara göre dalgalanma göstermekle birlikte önemli bir artış görülmemektedir. Verim yemeklik tane baklagil tarımının gelişmiş olduğu ülkelerin gerisinde kalmıştır. Nohut ve mercimek tarımı ülkemizde yağışa dayalı olarak yapıldığı için kurak yıllarda verim oldukça düşmektedir. 2008 yılında kuraklık nedeniyle mercimek veriminde ve buna bağlı olarak üretiminde önemli azalma ortaya çıkmıştır (Anonim, 2013). Ayrıca, yeni geliştirilen baklagil çeşitlerinin sertifikalı tohumluk üretim ve dağıtımdaki yetersizlik verim düşüklüğünün diğer nedenlerinden biridir.

Son yıl istatistiklerine göre, nohut ülkemizde %55'lik payla yemeklik tane baklagiller içerisinde ekim alanı en fazla olan bitkidir. Nohut, mercimekten sonra düşük sıcaklığa ve kurağa en dayanıklı bitkidir. Özellikle çiçeklenme dönemindeki sürekli yağış, yüksek nem ve sıcaklık hastalıklarının artmasına ve verimin düşük olmasına neden olmaktadır. Nohut yetiştiriciliği tüm bölgelerimizde yapılmakla birlikte, Akdeniz ve İç Anadolu bölgemizde yaygın olarak yapılmaktadır. Üretim bakımından Konya, Yozgat, Diyarbakır, Uşak, Isparta ve Kahramanmaraş illerimiz ilk sıralarda yer almaktadır. Nohut yeterli nemi bulunan değişik toprak tiplerinde sulamadan yetiştirilmektedir. Kıraç topraklarda ve kurak iklimlerde de tarımı yapılabilmektedir.

Ülkemizde yemeklik tane baklagiller içerisinde ekim alanı bakımından nohut bitkisini %31,4 oranla mercimek izlemektedir. Mercimek ekim alanlarımızın %90'nı kırmızı mercimek oluşturmaktadır. Yemeklik baklagiller içerisinde düşük sıcaklığa ve kurağa en dayanıklı bitki mercimektir. Mart-Nisan ayları yağışlı geçen kıyı bölgelerimiz mercimek tarımı için uygun değildir. Mercimek ülkemizde en fazla Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu bölgelerimizde yetiştirilmektedir. Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Gaziantep illerimizde kırmızı mercimek, Yozgat, Çorum, Konya illerimizde ise yeşil mercimek tarımı yaygın olarak yapılmaktadır. Toprak isteği yönünden seçici değildir. Kumlu topraktan killi

toprağa kadar çok farklı toprak tiplerinde yetişebilmekle birlikte, ağır ve su tutan topraklar mercimek yetiştiriciliğine uygun değildir.

Kuru fasulye ülkemizin toplam baklagil ekim alanının %10,5'ini oluşturmaktadır. Fasulye sıcak iklim baklagilleri arasında yer almaktadır. Çiçeklenme döneminde serin havalar ve düşük nem istemektedir. Fasulye yetiştiriciliğinde, çiçeklenme döneminde ortaya çıkan 30 C nin üzerindeki sıcaklık, fazla yağış ve nem, çiçek dökülmesine neden olmakta, hastalıkların

yayılmasını artırmakta, böylece verim düşmesi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Akdeniz bölgemizin kıyı kesimleri kuru fasulye tarımına pek uygun değildir. Kuru fasulye tarımı en fazla Karadeniz ile Orta güney ve Orta kuzey bölgelerimiz de yapılmaktadır. Kuru fasulye tarımının, en yaygın olduğu illerimiz ise sırasıyla Konya (13.575,4 ha), Karaman (11.339 ha), Erzincan (5.727,3 ha), Niğde (5.419 ha), Nevşehir (4.517,7 ha), Samsun (3.662,4 ha) ve Kahramanmaraş (3.222,5 ha) tır. (TÜİK, 2013).

Çizelge 1 Türkiye’de yemeklik tane baklagillerin toplam ekim alanları ve üretimleri*

Yıl	Ekim Alanı (ha)	Üretim (ton)
2005	1.155.700	1.414.100
2006	1.096.188	1.398.966
2007	1.017.548	1.221.181
2008	936.740	831.504
2009	779.343	1.073.721
2010	805.243	1.216.180
2011	766.664	1.119.557
2012	759.068	1.179.203

*Kaynak: TÜİK, 2013.

Çizelge 2. Ülkemizde yemeklik baklagiller türlerinin ekim alanları, üretim ve verimleri*

Yıl	Ekim Alanı (ha)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)	
NOHUT				
2005	557.800	600.000	108	
2006	524.367	551.746	105	
2007	503.674	505.366	100	
2008	505.165	518.026	103	
2009	455.934	562.564	123	
2010	455.690	530.634	116	
2011	446.412	487.477	109	
2012	416.241	518.000	124	
MERCİMEK				
			Kırmızı	Yeşil
2005	433.900	570.000	134	94
2006	424.170	622.624	153	93
2007	389.541	535.181	142	83
2008	318.674	131.188	37	90
2009	214.931	202.181	145	106
2010	234.492	447.952	199	111
2011	214.847	405.952	198	115
2012	237.477	438.000	191	123
FASULYE				
2005	141.200	210.000	149	
2006	129.051	195.970	152	
2007	109.249	154.243	141	
2008	98.232	154.690	157	
2009	94.928	181.205	191	
2010	103.381	212.758	206	
2011	94.625	200.673	212	
2012	93.174	200.000	215	
BAKLA				
2005	12.400	28.000	226	
2006	10.538	21.316	202	
2007	10.846	21.043	194	
2008	10.263	20.668	201	
2009	9.387	21.150	225	
2010	8.297	19.898	240	
2011	7.441	19.678	264	
2012	8.533	18.406	216	

*Kaynak: TÜİK, 2013

Türkiye’de özellikle son yıllarda konserve ve dondurulmuş gıda sanayindeki gelişmeler bezelyenin önemini artırırken, bakla ve börülcenin ekim alanları giderek azalmıştır. Bakla ve bezelye daha çok Ege ve Marmara bölgesinde Balıkesir, Çanakkale ve Yalova illerimizde üretilmektedir. Ülkemizde 75 ilde fasulye, 65 ilde nohut, 52 ilde yeşil mercimek, 29 ilde kırmızı mercimek tarımı yapılmaktadır (Çiftçi, 2004).

Çizelge 2’ den izlendiği gibi, ülkemizde yemeklik tane baklagiller içerisinde ekim alanı bakımından ilk sırayı nohut almaktadır (416.241 ha). Bunu sırasıyla mercimek (237.477 ha), fasulye (93.174 ha) ve bakla (8.553 ha) izlemektedir. Mercimek ekim alanları içerisinde yeşil mercimek ekim alanları oldukça az bir paya sahiptir (22.690 ha). 2012 istatistiklerine göre üretim bakımından ekim alanında olduğu gibi ilk sırayı nohut almakta (518.000 ton) bunu mercimek izlemektedir (438.000 ton). Yemeklik tane baklagil üretimimizin %80’ini nohut ve mercimek oluşturmaktadır. Bu ürünleri fasulye (%17,1) ve bakla (%1,6) izlemektedir. Bu sıralama tüm yıllarda aynı olmak üzere bazı yıllar nohut ve mercimek yer değiştirebilmektedir. Ülkemizde kuru tane üretimi amacıyla bezelye ve börülce tarımı fazla yaygın olmayıp, ihracatı da yok denecek kadar azdır.

Türkiye’de Yemeklik Tane Baklagillerin Dış Ticareti

İhracat

Son yıllarda ülkemizin özellikle nohut ve mercimek ihracatı azalmakla birlikte, Dünyanın önemli üretici ve ihracatçı ülkeleri içerisinde yer almaktadır. Bakliyat ihracatımızın azalmasında nohutta Avustralya ve Meksika, mercimekte Kanada ve ABD gibi ülkelerin rekabeti etkili olmuştur. Sözü edilen ülkeler, çeşit ve yetiştirme tekniğindeki gelişmeleri sonucunda, verim ve kaliteyi artırarak, maliyeti azaltarak üretim ve ihracatında önemli gelişmeler göstermiştir (Adak ve ark., 2013).

Özellikle 1980 yılından sonra üretimde görülen artışla birlikte bakliyat ihracatımız, 1990 yılında 570.414 ton’a kadar (291 milyon dolar) artış göstermiş ve dünyanın en büyük ihracatçı ülkesi olmuştur. Daha sonraki yıllarda azalma eğilimi gösteren ihracatımız, 2005 yılında 245.142 ton’ a (158 milyon dolar) kadar düşmüştür (Akova, 2013). Sonraki yıllarda dalgalanma gösteren ihracatımız 2010

yılında ise 253.000 ton (273 milyon dolar) olarak gerçekleşmiştir (FAO, 2013). Bezelye ve börülce ihracatımız yok denecek kadar azdır. Üretimimizin hepsi iç tüketimimizde kullanılmaktadır. Ülkemizde 1990 yılında 520 bin bin tonlara kadar çıkan nohut ve mercimek ihracatımız, 2010 yılında nohutta 56 bin ton, mercimekte 194 bin tona kadar düşüş göstermiştir. 2010 yılı toplam bakliyat ihracatımızın %22’sini nohut, %76’sını mercimek oluşturmaktadır.

Dünya pazarlarında oluşan yemeklik baklagil fiyatları ve oldukça sabit bir tüketim karşısında özellikle iklimsel faktörlerin etkisiyle yurt içi üretim miktarlarında görülen dalgalanmalar, ülkemizin ihracatını etkileyen önemli faktörlerdendir. Ülkemizin bakliyat ihracatında Ortadoğu ülkeleri, Kuzey Afrika ülkeleri ve Güney Asya ülkeleri ilk sıraları almaktadır (Akova, 2013).

İthalat

1994 yılına kadar yalnızca kuru fasulye ithal eden Türkiye’nin, 2000 yılında 174 bin tona (77 milyon dolar) yükselen ithalatı, 2005 yılında 102 bin ton’a (58 milyon dolar) düşmekle birlikte, 2010 yılında tekrar artış göstererek 253 bin ton (241 milyon dolar) dolaylarında gerçekleşmiştir. 2010 yılı ithalatımız %83’ünü mercimek, %14,8’ini kuru fasulye oluşturmuştur (Akova, 2013; FAO, 2013).

Baklagil Üretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Türkiye yemeklik tane baklagiller içerisinde daha öncede belirtildiği gibi özellikle nohut ve mercimekte dünyada en önemli ihracatçı ülkelerden birisi olmakla birlikte, son yıllarda ise bu bitkilerin ekim alanı, üretimi ve ihracatında önemli bir azalma eğilimi görülmektedir. Diğer taraftan, Ülkemiz kuru fasulye bakımından dünyada önemli üretici ülkeler içerisinde yer almamaktadır. Önceki yıllara kıyasla kuru fasulye ekim alanlarımızın azalmasına karşın, verimin son birkaç yılda nispeten artması nedeniyle üretimde önemli bir düşüş görülmemektedir. Bununla birlikte kuru fasulye ihracatında önemli düzeyde azalma yanında, ithalatında da önemli miktarda artış olmuştur. Türkiye’nin bakliyat üretimini ve ihracatını yeniden artırmak için aşağıdaki öneriler getirilebilir.

Çizelge 3 Türkiye’de yemeklik tane baklagillerin ihracatı (ton)*

Yıllar	Nohut	Mercimek	Kuru Fasulye	Bakla	Toplam
2005	123.593	118.421	2603	525	245.142
2006	104.685	301.329	3535	496	410.045
2007	69.193	186.271	2268	910	258.642
2008	88.138	70.340	3500	1942	163.920
2009	88.507	130.064	19026	779	238.376
2010	56.856	194.549	1620	735	253.760

*Kaynak: FAO, 2013.

Çizelge 4 Türkiye’de yemeklik tane baklagillerin ithalatı (ton)*

Yıllar	Nohut	Mercimek	Kuru Fasulye	Bakla	Toplam
2005	646	64.285	37.687	238	102.856
2006	1881	69.071	30.968	265	102.185
2007	5178	30.979	36.968	425	73.550
2008	8760	191.683	51.962	2769	255.174
2009	4444	141.541	53.650	918	200.553
2010	7586	210.289	37.718	385	255.978

*Kaynak: FAO, 2013

Mercimek, İç Anadolu bölgemizde genellikle yazlık olarak Güneydoğu Anadolu bölgemizde ise kışlık olarak yetiştirilmektedir. İç Anadolu da yazlık ekimlerden elde edilen mercimek verimi ortalama 60-70 kg/da'dır. Mercimek tarımı ülkemizde yağışa dayalı olarak yapılması nedeniyle kurak geçen yıllarda verim oldukça düşmektedir. Güneydoğu Anadolu bölgemize alternatif olarak mercimeğin kışlık olarak yetiştirilebilecek bölgemiz Orta Anadolu bölgemizdir (Küsmenoğlu ve Aydın,1995; Ünver ve ark., 2004). Son yıllarda kışı sert geçen ve mercimeğin halen yazlık olarak yetiştirildiği bölgelerimize uygun olarak geliştirilen yeni çeşitlerle yapılan sonbahar ekimlerden 185-209 kg/da arasında verim elde edilmiştir (Aydoğan ve ark., 2005). Mercimekte, sonbahar ekimlerinin yapıldığı Güneydoğu Anadolu ve Geçit Bölgelerimizde geç sonbahar, yazlık ekimin uygulandığı iç bölgelerimizde ise geç ilkbahar ekimlerinden verim düşmesi nedeniyle kaçınılmalıdır. Diğer taraftan mercimek tarlalarında yabancı otlarla yeterli savaşım yapılmaması önemli verim düşüklüklerine neden olmaktadır. Bunun için iyi bir toprak hazırlığı yapılması yanında, ekim öncesi ve çıkış sonrası herbisit kullanılarak yabancı otlar kontrol altına alınabilir. Ancak çıkış sonrası geniş yapraklı otlara karşı kimyasal ilaç kullanılırken özellikle doz ve uygulama zamanına dikkat edilmelidir. Aksi takdirde bitkilerde zarar ortaya çıkabilmektedir. Mercimekte yabancı otlara bağlı verim kayıpları bazen %80'lere kadar da çıkabilmektedir (Şehirli 1988, Kayan ve Adak 2006). Güneydoğu Anadolu bölgemizin sulanabilir alanlarda mercimek ekim alanlarında bazı bitkilerle rekabet edememesi ekim alanlarında giderek azalma ortaya çıkmıştır. Mercimek üretim alanlarındaki en çok azalma buğday, pamuk, mısır ve sebze'nin ana ürün olarak yetiştirildiği Urfa'nın Hilvan, Siverek, Viranşehir ve Mardin'in Kızıltepe bölgelerinde görülmektedir (Arslan ve ark. 2012). Güneydoğu Anadolu bölgemizde mercimek tarımını daha fazla yaygınlaştırmak için ekim nöbeti sistemleri içerisinde bölge koşullarına uygun olarak geliştirilmiş yatmaya dayanıklı, makineli hasada uygun, hastalıklara dayanıklı yüksek verimli çeşitler kullanılmalı, bunun yanında tekniğine uygun bir üretim yapılarak verim artırılmalıdır.

Ülkemizde nohut tarımını sınırlayan kışları ılıman geçen kıyı bölgelerimizde de nohut geleneksel olarak ilkbaharda ekilmekte ve tane verimi 70-90 kg/da dolaylarında olmaktadır. Ancak kıyı bölgelerimizde ortaya çıkan mantari bir hastalık olan antraknoza ve soğuklara toleranslı olarak ülkemizde geliştirilen nohut çeşitlerinden ortalama 200-250 kg/da kadar tane verimi elde edilebilmektedir (Mart ve Anlarsal, 2001). Bu nedenle sözü edilen kışlık nohut yetiştiriciliği kıyı bölgelerimizde bugünkünden çok daha fazla yaygınlaştırılmalıdır. Diğer taraftan nohut iç bölgelerde üreticiler tarafından hastalıktan kaçmak için ilkbaharda yağışların azaldığı ve sıcaklığın yükseldiği geç dönemde ekildiği için verim düşmektedir (Adak ve ark., 2013). Bu nedenle antraknoza dayanıklı çeşitler ile erken ilkbaharda ekim yapılarak verim artışı sağlanması mümkün görülmektedir.

Fasulye, sadece sulu tarım alanlarımız da yetiştirilmektedir. Kuru fasulye tarımımızın

yaygınlaştırılması için, sulu tarım alanlarımızda ekim nöbeti içerisinde kuru fasulye yetiştiriciliğine yer verilmesi gerekmektedir. Fasulyede yüksek tane verimi için, sarılıcı fasulye çeşitleri yerine, kuru fasulye üretimine ve makineli hasada uygun olarak ülkemizde geliştirilen eş zamanlı olgunlaşma gösteren bodur fasulye çeşitlerinin yetiştiriciliğine önem verilmelidir (Şehirli,1988; Anlarsal, 2013). Diğer taraftan değişik bölgelere adaptasyon sağlayan, hastalıklara dayanıklı, tüketici isteklerine uygun yeni kuru fasulye çeşitlerin ıslahına önem verilmelidir.

Ülkemizin değişik bölgelerinde yetiştirilebilecek yüksek verimli mercimek, nohut ve kuru fasulye çeşitleri geliştirilmiştir. Bununla birlikte bu türlere ait sertifikalı tohumluk üretiminin ülkemizin tohumluk gereksinimini karşılama oranı oldukça düşüktür. Bu oran 2011 yılı tohumluk üretim istatistikleri dikkate alındığında (Anonim, 2013) mercimekte %8, nohut da %2 dir. Çünkü bakliyat üreticilerimizin çoğunlukla çeşit kullanma alışkanlığı yoktur. Üreticiler genellikle kendi üretiminden elde ettikleri ya da başka bir kaynaktan sağladıkları tohumluk özelliği göstermeyen, çeşit özelliğinde olmayan değişik irilikte, karışık ve kalitesiz tohumlar kullanmakta, geliştirilen çeşitlere yeterli talep göstermemektedir. Değişik çeşitlere ait sertifikalı tohum üretimi artırılmalı, etkili bir yayım çalışması yapılarak bölgelere uygun çeşit seçimi için üreticiler bilgilendirilmelidir. Baklagillerde son yıllarda başlatılan pirim ve girdi desteği ile sertifikalı tohum kullanımı konusunda uygulanan desteklemeler önümüzdeki yıllarda da sürdürülmelidir.

Bakliyat üretimimizde, serpmeye ekimin uygulandığı küçük arazilerde gereğinden fazla tohumluk kullanılmakta ve iyi bir çıkış sağlanamamaktadır. Yemelik tane baklagiller üretimi geniş alanlarda yaygınlaştırarak ekimde ve hasat da makineli tarım yaygınlaştırılmalıdır. Böylece verim kayıplarının azaltılması yanında maliyeti düşürerek daha karlı bir üretim yapmak mümkündür. Makineli hasadın yaygınlaştırılmasında arazilerin tesviyeli olması ve baklasını yüksekte bağlayan dik ya da yarı dik özellikte olan çeşitlerin kullanılması ayrı bir önem göstermektedir.

Baklagil yetiştiriciliğinde gübreleme, sulama, yabancı otlar, hastalık ve zararlılar ile mücadele teknikleri üreticilerimiz tarafından gereği gibi uygulanmamaktadır. Bazı üreticilerimiz gereğinden fazla azotlu gübre kullanmaktadır. Ancak, fasulye ve börülce dışındaki baklagillerin *Rhizobium* bakterileri topraklarımızda doğal olarak buldukları için çoğunlukla bakteri aşılmasına gerek kalmadan yeterli düzeyde azot bağlayabilmektedir (Arslan ve ark., 2013). Bu nedenle ekimden önce toprağa uygulanan 2-4 kg/da saf azot yeterli olmaktadır. Daha fazla verilen azotlu gübre topraktaki azot bağlayan *Rhizobium* bakterilerin çalışmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı zamanda fazla verilen azot baklagillerde vejetatif gelişmenin artmasına, tohum verimini ise azalmasına neden olmaktadır. Bazı üreticilerimiz ise gübreleme yapmadıkları için düşük verim elde etmektedir.

Baklagillerde özellikle mercimekte *Bruchus* adlı tohum böceği büyük kayıplara neden olmaktadır. Bu böcekle gerek bitkinin çiçeklenme, gerekse depolama döneminde etkili bir kimyasal mücadele yapılmalıdır.

Ayrıca, mercimek ve nohutta sitonia, mercimekte tebeşirleşmeye neden olan dut kımılı, nohutta yaprak galeri sineği gibi zararlılarla ve mercimekte canavar otu gibi parazit bitkilerle etkili bir mücadele yapılmalıdır. Güney Doğu Anadolu'da uzun boylu çeşitler yatma göstermekte ve yağışlı yıllarda fazla boylanan bitkiler fungal bir hastalık olan *scleretonia* etmenin neden olduğu sap çürüklüğünden olumsuz etkilenmektedir. Bu durumda mercimek üretiminden vazgeçilmektedir. Bu nedenle kısa boylu yatma göstermeyen çeşitlerin mercimek çeşitlerinin üretimine önem verilmelidir (Özdemir, 2002).

Diğer ürünlerde olması gerektiği gibi, baklagillerde de, hastalık ve zararlılara dayanıklı, makineli hasada uygun, kaliteli, yüksek verimli, yerli tüketicilerin ve dış pazarın isteğine uygun yeni çeşitlerin geliştirilmesi konusunda yapılan çalışmalar sürdürülmelidir.

Yemeklik tane baklagiller fiyatları her yıl farklılık göstermektedir. Ürün fiyatları üretimdeki dalgalanmalara göre değişmektedir. Yemeklik tane baklagil ekim alanları ise o yıldaki fiyat durumuna göre değişiklik göstermektedir. Bir baklagil pazarlama politikamız olmaması nedeniyle üretici daha kolay pazarlayabildiği ürünlere öncelik vermektedir. Ülkemizde bir baklagil üretim planlaması yapılarak üretimde ve fiyatlarda istikrar sağlanmalıdır.

Yemeklik tane baklagil üretimi küçük ölçekli tarımsal arazilerde yapılması nedeniyle verim düşük, maliyetler ise yüksek olmakta ve karlılık azalmaktadır. Bu nedenle arazilerin parçalanması önlenmeli, büyük ölçekli arazilerde tekniğine uygun üretim yapılarak verimlilik ve kalite artırılmalıdır.

Yurt içi ve yurt dışında tüketime sunulan ürünlerin standardizasyonuna (sınıflandırma, derecelendirme, ambalajlama ve paketleme) önem verilmelidir.

Ülkemizde yemeklik baklagil ürünlerini işleyen sanayinin yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Ülkemiz yatırımcıları bu konu ile ilgili sanayi tesislerini daha çok yurt dışında kurmaktadır. Uygun fiyat politikası, yeterli bir üretim sağlanarak baklagil işleme sanayinin yurt içinde yaygınlaşması sağlanmalıdır (Adak ve ark., 2013).

Ülkemizde yapılan araştırmalara ait sonuçların üreticilere yeterli düzeyde aktarılamaması da verim düşüklüğünün önemli nedenlerinden biridir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, Ülkemiz, özellikle nohut ve mercimekte Dünya'da önemli üretici ve ihracatçı ülkeler içerisinde yer almakla birlikte, son yıllarda üretimimiz ve ihracatımız bir azalma eğilimi içerisinde bulunmaktadır. Halbuki, kaliteli ve yüksek verimli değişik yemeklik tane baklagil türlerinin üretimi için ekolojik koşulların çok uygun olduğu bölgelerimiz bulunmaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi yemeklik tane baklagillerin azot bağlama ve toprak verimliliğinin sürdürülmesine katkıda bulunması ve kendisinden sonra gelen bitkinin verimliliği artırma nedeniyle ekim nöbeti sistemleri içerisinde yetiştirilmesi mümkün görülmektedir. Bu üretim potansiyelimizi

değerlendirebilmek için ihracata önem verilmelidir. Bunun için dış pazarların istekleri doğrultusunda, standart irilikte, kaliteli ve yüksek verimli çeşitler üretilmelidir. Ayrıca, uygun yetiştirme teknikleri kullanılarak üretim yapılmalı, makineli hasada önem verilmeli, hastalık ve zararlılarla çok iyi mücadele edilerek verim düzeyimiz artırılmalıdır.

Kaynaklar

- Adak S, Güler M, Kayan N. 2013. Yemeklik Baklagillerin Üretimini Artırma Olanakları. www.zmo.org.tr Ziraat Mühendisleri Odası (11:55 16.07.2013).
- Akova Y, 2013. Bakliyat. 2010. www.igeme.gov.tr/tur/rapor/ sektor/bakliyat.pdf.16.07.2013
- Anlarsal A. E. 2013. Yemeklik Tane Baklagiller. www.musiad.org.tr/araştırmalaryayın/pdf. Türkiye'nin Tarımsal Gücü ve Geleceği. MUSİAD.139-144. (13:57 16.07.2013).
- Anonim. 2013. www.ubk.org./ziraat_rapor.pdf. Baklagil Raporu (08:38 16.07.2013).
- Anonim. 2013. Ülkesel Tohumluk Dağıtım ve Üretim Programı. www.tohum.bugem.gov.tr/tohum/kitap. (25 Temmuz 2013).
- Arslan M, Küsmenoğlu H, Özic H., 2013. 2012 Güneydoğu Anadolu Mercimek Üretim Alanları Gezi Raporu. Ulusal Baklagil Konseyi (09:40 16.07.2013).
- Aydoğan A, Karagül V, Bozdemir Ç. 2005. Kışlık Kırmızı Mercimek Çeşitlerinin Orta Anadolu Koşullarına Adaptasyonu. GAP IV. Tarım Kongresi, 21-23. Eylül, Şanlıurfa.
- Çiftçi CY. 2004. Dünyada ve Türkiye'de Yemeklik Tane Baklagiller Tarımı. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Teknik Yayınları Dizisi. No.5, Ankara, 88s.
- FAO. 2013. Faostat data. www.fao.org/faostat.(16.07.2013).
- Kayan, N, Adak, M. S. 2006. Effect of Soil Tillage and Weed control Methods on Weed biomass and Yield of Lentil (*Lens culinaris* Medic.) Archives Agronomy and Soil Science,52(6): 697-704
- Kün E, Çiftçi GY, Birsin M, Ülger AC, Karahan S, Zencici N, Öktem A, Güler M, Yılmaz N, Atak M. 2005. Tahıl Ve Yemeklik Dane Baklagil Üretimi: Yemeklik Dane Baklagiller. Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005. Ankara, S: 396-407.
- Küsmenoğlu İ, Aydın N. 1995. The Current Status of Lentil Germplasm Exploitation for Adaptation to winter Sowing in The Anatolian Highlands. Autumn-Sowing of Lentil in The Highlands of Westasia And North Africa (Ed: JDH.Keating And İ Küsmenoğlu), 64-71. CRIFC-Ankara.
- Mart D, Anlarsal A. E. 2001. Çukurova Koşullarında Nohutta Bazı Önemli Özellikler Yönünden Genotipçevre İnteraksiyonları ve Uyum Yetenekleri Üzerinde Bir Araştırma. IV. Tarla Bitkileri Kongresi Trakya Üniv. Tekirdağ Ziraat Fakültesi, Eylül, Trakya.
- Özdemir S. 2002. Yemeklik Baklagiller, 142, Hasad Yayıncılık, İstanbul.
- Şehirli S. 1988. Yemeklik Dane Baklagiller A.Ü Ziraat Fakültesi Yayınları: 1089, Ders kitabı: 314. 435s
- Ünver S, Sade B, Özdemir A, Melan K, Mamak F, Gül A, Ertunç F, Çalı S, Aksoy U. 2004. Bitki Yetiştiriciliği Bitki Koruma ve Çevre Sağlığı. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı. II. Tarım Şurası Çalışma Belgesi, 29 Kasım-1 Aralık. Say: 114. Ankara.
- TÜİK. 2013. Bitkisel Üretim İstatistikleri Veri Tabanı. Kuru Baklagiller. www.tuik.gov.tr. (16. 07. 2013).